

Araştırma Makalesi • Research Article

Türkiye’de Demokrasi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi

*Empirical Analysis of the Relationship Between Democracy and Economic Growth in Turkey*Ferid ÖNDER^{a*}^a Dr Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, Kahramanmaraş / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-0211-7571

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 9 Eylül 2023

Kabul tarihi: 20 Eylül 2023

Anahtar Kelimeler:

Türkiye ekonomisi,

Ekonomik büyüme,

Demokrasi,

ARDL.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 9, 2023

Accepted: September 20, 2023

Keywords:

Turkish economy,

Economic growth,

Democracy,

ARDL.

ÖZ

Demokrasi, halkın seçtiği temsilcileri vasıtasıyla halk iradesini yansıtan bir yönetim modelidir. Demokrasilerin, çoğulculuğa dayanmayan veya seçimle işbaşına gelmeyen yönetim şekillerine göre ekonomik göstergelere olumlu yansımalarının olduğu ilgili yazında yer almaktadır. Demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmaların sayılarında son yıllarda artış görüldüğü izlenebilmektedir. Konu ile ilgili farklı çıktılardan tartışıldığı bu çalışmada, görüşlerden birisinde, ekonomik büyümenin demokratik süreçlerin sürdürülebilirliği üzerinde olumlu bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Diğerinde, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin lineer olmayıp ters U şeklinde bir dinamiğe sahip ve daha karmaşık bir yapı sergilediği ileri sürülmektedir. Literatürdeki diğer bir görüş ise demokrasi düzeyindeki gelişmelerin ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağladığını ileri sürmektedir. Buna göre demokratik rejimlerde şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve özel mülkiyet haklarının korunması gibi unsurlar yatırımcıların güvenini artırmakta, artan güven ortamı da üretim düzeyini ve ekonomik büyümeyi desteklemektedir denilmektedir. Bu çalışmanın motivasyonunu ise Türkiye Ekonomisi örneğinde, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin durumunu ortaya koyabilmek adına, konu ile ilgili literatürden elde edilen ilgili değişkenler arasında ekonometrik bir analizin ortaya konulması oluşturmaktadır. Bu amaçla zaman serileri analizi yönteminin birbirini tamamlayan farklı teknikleri kullanılarak ve 1973-2022 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak Türkiye’de demokrasinin ekonomik büyümeye etkisi, bir ekonomik büyüme modeli vasıtasıyla tahmin edilmektedir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye’de, uzun dönemde demokrasinin ekonomik büyümeye pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, ekonomik gelişme için demokratik değerlere daha fazla önem verilmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilmektedir.

ABSTRACT

Democracy is a model of government that reflects the will of the people through their elected representatives. It is stated in the literature that democracies have positive reflections on economic indicators compared to forms of government that are not based on pluralism or that do not come to power through elections. It can be observed that the number of studies investigating the relationship between democracy and economic growth has increased in recent years. In these studies, where different conclusions on the subject are discussed, it is accepted that economic growth plays a positive role on the sustainability of democratic processes in one of the views. In the other, it is argued that the relationship between democracy and economic growth is not linear but has an inverted U-shaped dynamic and exhibits a more complex structure. Another view in the literature argues that developments in the level of democracy contribute to the economic growth of countries. Accordingly, factors such as transparency, accountability, rule of law and protection of private property rights in democratic regimes increase the confidence of investors, and the increasing confidence environment supports the level of production and economic growth. The motivation of this study is to present an econometric analysis between the relevant variables obtained from the literature on the subject in order to reveal the status of the relationship between democracy and economic growth in the case of Turkish Economy. For this purpose, the effect of democracy on economic growth in Turkey is estimated through an economic growth model by using different complementary techniques of time series analysis and using annual data covering the period 1973-2022. The results show that democracy has a positive and statistically significant effect on economic growth in Turkey in the long run. This result can be interpreted as that democratic values should be given more importance for economic development.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: feritonder@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

The establishment of the Republic of Turkey signifies the transition from the monarchical structure of the Ottoman Empire to a nation state. The establishment of the Republic involved a move towards modern democratic principles. The adoption of the multi-party system in 1946 encouraged political diversity and democratic deepening, but the democratisation process was interrupted by the coups of 1960, 1971, 1980 and 1997. In the 2000s, the European Union accession process encouraged the acceleration of democratic reforms, leading to judicial reforms and the expansion of fundamental rights and freedoms.

The relationship between democracy and economic growth was first discussed after the Second World War. Lipset (1959) argued that economic development facilitates the formation and maintenance of democracy. According to the Lipset Hypothesis, economic development would increase the expansion of the middle class and its resistance to authoritarian regimes. Economic development also contributes to the development of democracy by supporting the expansion of communication infrastructure and the strengthening of civil society organisations. A different view in the literature on the relationship between democracy and economic growth argues that this relationship has a complex and dynamic structure. Barro (1996) argues that this relationship is in the form of an inverted U-shape and that democracy supports economic growth up to a certain level, but has a negative impact on growth above this level. Przeworski and Limongi (1993), on the other hand, emphasised that there is no statistical difference in economic growth rates between democracy and authoritarian regimes and that democracy is more stable during economic crises. Olson (1993) states that democracy leads to more stable and sustainable growth in the long run, while Acemoğlu et al. (2008) argue that high income increases democracy, but democracy does not directly lead to high income. There are some arguments in the literature that support that democracy contributes to economic growth. It is stated that democratic regimes protect transparency, accountability, rule of law and private property rights. It is argued that these elements will encourage economic innovation by increasing investor confidence. Moreover, political stability and more effective fulfilment of social demands in democratic regimes will contribute to economic growth. As can be seen, there is no clear view on the relationship between democracy and economic growth. All three views have found both theoretical and empirical support within the framework of research.

In empirical studies, various indices are used to measure democracy. In this study, the "Political Civil Liberties Index" created by the Sweden-based V-Dem Research Institute is considered. The index shows the freedom of expression and political organisation of the society with a value between 0 and 1, where 1 represents full freedom and 0 represents lack of freedom. This index is preferred because there are few empirical studies with this index and it provides uninterrupted data since 1973.

Before making econometric estimations, the logarithm of the variables is taken and a full logarithmic equation is constructed. Economic growth is represented as LGDP, investments as LGFC, openness to internationalisation as LOPEN and democracy as LDEM. The variable representing democracy in the study was obtained from V-Dem Research Institute. The variables of GDP, gross fixed capital formation and openness to internationalisation ratio are obtained from World Bank statistics. After the logarithmic transformation of the variables, the model is constructed as follows.

$$LGDP = f(LDEM, LGFC, LOPEN)$$

While the variables in cointegration analyses should have the same degree of integration, the ARDL approach developed by Pesaran et al. (1996) has removed this requirement, so that the analysis can be performed among variables with different degrees of integration. This method is frequently used in cointegration analyses. The ARDL model works with the least squares method without the need to know the degree of integration of the variables in advance. For 2nd degree or higher integrated variables, ARDL is not applied. In the ARDL cointegration methodology, the bounds test is applied over the differences and lags of the variables. First, information criteria are used to determine the appropriate lag length. Then, by applying the bounds test, long-run relationships are analysed with the ARDL model. After determining the long-run relationships, a model is estimated for short-run relationships. In this model, an error correction term, which is the residual of the long-run relationship, is added. The coefficient of this term indicates how much of the short-run imbalances will be corrected in the long run and is generally expected to be negative and significant. The first step of the ARDL modelling process is to determine the appropriate lag length. In this direction, it is essential to evaluate the variables over different lag combinations and to prefer the model that gives the most optimum value based on the Akaike information criterion. ARDL(1, 0, 2, 2, 2) model was selected as the most appropriate model.

According to the results of the analysis, the F statistic calculated for the model is higher than the upper critical value of I(1) at 5% significance level and there is a cointegration relationship between the democracy index, gross fixed capital formation, trade openness rate and economic growth data used in the study. ARDL short-run analysis shows that gross fixed capital formation has a positive effect on economic growth, while trade openness rate reduces growth by 0.62 percent. In the short run, the effect of democracy index is insignificant. The error correction coefficient indicates that the shocks will be corrected in the long run and there will be a 6.1 per cent correction in the first year. The long-run ARDL results show that the democracy index increases economic growth by 0.521 per cent and the coefficient of gross fixed capital formation positively affects growth with 3.587. Compared to the short run, we can say that fixed capital investments are more effective in the long run. On the other hand, it is concluded that trade openness has a negative effect on economic growth in the long run.

Giriş

2023 yılında 100. yılını tamamlayan Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratikleşme hareketleri hem iç dinamikler hem de uluslararası etkenlerle şekillenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğu'nun monarşik yapısından bir ulus-devlet modeline geçişi temsil etmektedir. Bu dönemde, laiklik, halk egemenliği ve hukukun üstünlüğü gibi modern demokratik ilkelere yönelik adımlar atıldığı görülmektedir (Berkes, 1998, s. 521). 1946'da Türkiye'de çok partili hayata geçişin başlamasıyla (Yolcu, 2019, s. 100) siyasi alanda farklı seslerin yükselmesi, demokrasinin ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Türkiye'de yaşanan çok sayıdaki darbe ve darbe girişimleri, demokratikleşme sürecini kesintiye uğratmış olsa da her bir darbe ve darbe girişimi sonrasında yeni bir demokratikleşme dalgasının olumlu etkisiyle karşılaşıldığı ifade edilebilir. 2000'li yıllar ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, reformların hızlandığı yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. Bu süreçte, yargı reformları, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi gibi demokratikleşme hareketlerinin daha da yerleştiği söylenebilir (Uyar, 2020, s. 77).

Demokrasi, halkın doğrudan veya temsilcileri aracılığıyla yönetimde söz sahibi olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. Antik Yunan'dan günümüze kadar tarih boyunca birçok toplumun politik sisteminde etkili olmuştur (Schmitter ve Karl, 1991, s. 76). Günümüzde demokrasi, bireysel özgürlüklerin korunması, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Demokrasinin ekonomik kalkınma ve toplumsal barışa katkıda bulunduğu dair çok sayıda çalışmanın varlığından da bahsedilebilir (Acemoğlu vd., 2019; Jacob 2018; Rodrik, 2000; Sen, 1999; Minier, 1998; Abrams ve Lewis, 1993).

Demokrasi ile ekonomik büyüme üzerine ilişkin literatür, bu iki kavram arasındaki ilişkinin İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıktığını göstermektedir. İlk dönemlerde, demokrasi ve ekonomik gelişim arasındaki bağlantı konusunda yapılan tartışmalarda ekonomik büyüme seviyesinin demokratik süreçlerin sürdürülebilirliği üzerinde olumlu bir rol oynadığını (Lipset, 1959) öne sürmektedir. Literatürde Lipset Hipotezi olarak adlandırılan bu görüşe göre ekonomik kalkınma, demokrasinin oluşumunu ve sürdürülmesini kolaylaştıran sosyal ve kültürel koşulları teşvik etmektedir. Başka bir deyişle, ülkelerin ekonomik olarak gelişmişlik düzeyi arttıkça demokrasiye geçiş yapma ve demokrasiyi sürdürme olasılıkları da artmaktadır. Lipset Hipotezi'ne göre ekonomik gelişme, daha geniş bir orta sınıfın ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. Ortaya çıkan orta sınıfın ise, otoriter yönetimlere karşı daha fazla direnç gösterme eğiliminde olacağı ileri sürülmektedir. Yine ekonomik gelişmişlik, iletişim altyapısının genişlemesine yol açarak toplumun daha bilgili ve demokratik süreçlere daha fazla katılımını sağlamaktadır. Ayrıca ekonomik gelişmenin ortaya çıkması sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesini sağlayarak toplumun demokratik değerlere daha fazla sahip çıkacağını öne sürmektedir (Lipset, 1959, s. 103). İlerleyen dönemlerde Lipset'in görüşünü destekler nitelikte çalışmaların ortaya çıktığı görülmektedir (Acemoğlu vd. 2008; Boix ve Stokes, 2003; Helliwell 1994; Inglehart ve Welzel, 2005).

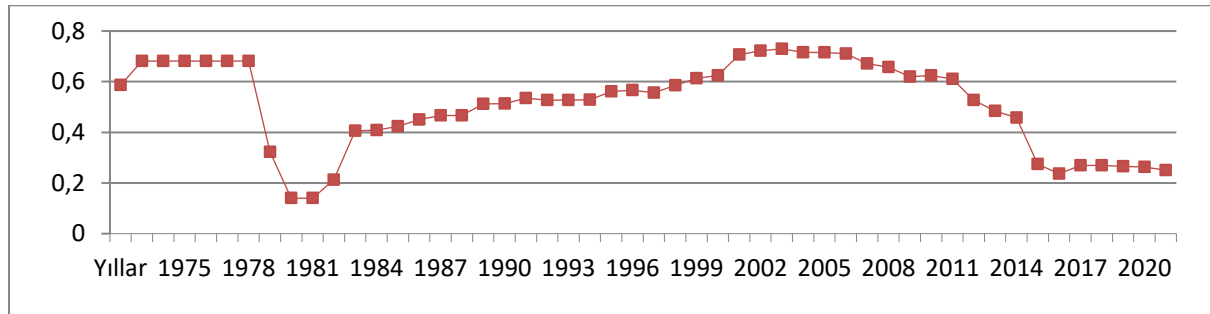
Demokrasi ile ekonomik büyüme arasında daha karmaşık bir ilişkinin olduğunu iddia eden görüşler de (Acemoğlu vd, 2008; Barro, 1996; Bhagwati, 2002; Olson, 1993; Przeworski ve Limongi, 1993; Rodrik, 1999) bulunmaktadır. Barro (1996) çalışmasında, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını, değişkenler arasındaki ilişkinin ters U şeklinde bir dinamik gösterdiğini açıklamaktadır. Buna göre, demokrasinin artışı belirli bir seviyeye kadar, ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde desteklemektedir. Fakat demokrasinin belirli bir seviyenin üzerine çıktığında, bu olumlu etki azalmakta ve ekonomik büyümeye olumsuz yansıdığı ileri sürülmektedir. Bu bulgu, demokrasinin düşük seviyelerde olduğu ülkelerde, ekonomik büyümeyi destekleyen "bağdaşma yaklaşımıyla" uyumlu olduğu kabul

edilmektedir. Ancak yüksek demokrasi seviyelerinde, “çatışma yaklaşımının” öngördüğü ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkiyi teyit etmektedir (Barro, 1996, s. 23).

Przeworski ve Limongi (1993) demokratik ve otoriter rejimler arasındaki ekonomik büyüme oranlarına dair istatistiksel bir fark olmadığını ileri sürerek demokrasinin, ekonomik krizler sırasında daha istikrarlı olduğunu savunmaktadır (Przeworski ve Limongi, 1993, s. 65). Olson (1993), otoriter rejimlerin kısa vadeli büyüme için daha elverişli olabileceğini, ancak uzun vadede demokrasilerin kurumsal yapıları sayesinde daha istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme sağlayabileceğini ileri sürmektedir. Yazar, yüksek gelirin demokrasi düzeyini artırdığını, fakat demokrasinin doğrudan yüksek gelire neden olmadığını iddia etmektedir (Olson, 1993, s. 575).

Üçüncü olarak ise literatürde, demokrasinin ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını savunan görüşler yer almaktadır (Acemoğlu vd., 2019; Papaioannou ve Siourounis, 2008; Gerring vd. 2005; Rodrik, 2005; Persson ve Tabellini, 2006; Rivera-Batiz, 2002). Bu görüşün temel argümanları, demokratik rejimlerde genellikle şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, özel mülkiyet hakları gibi kavramlar hukuksal çerçevede koruma altında olmasından kaynaklanmaktadır. Bu faktörler, iş yapma ortamını iyileştirmesinden dolayı, yatırımcı güvenini artırarak ekonomik inovasyonu teşvik edecek, böylece ekonomide yatırımlar artarak ekonomik büyüme desteklenebilecektir. Yanı sıra demokratik rejimlerde politik istikrarın daha kolay sağlanabileceği iddia edilmekte ve bu durumda ekonomik büyümeyi teşvik edeceği savunulmaktadır (Acemoğlu vd., 2019, s. 96; Gerring, vd., 2005, s. 360).

İlgili yazında demokrasi göstergesi olarak değerlendirilebilecek değişkenlerin ölçülmesi için çeşitli endeksler (Polity Endeksi, Poe ve Tate Endeksi, Freedom House Endeksi, Bollen Endeksi, Siyasi Sivil Özgürlükler Endeksi, Demokrasi Endeksi, Vanhanen Endeksi) kullanılmaktadır. Bu endeksler, belirli göstergeleri esas alarak ülkeleri belli bir puan aralığında değerlendirmekte ve böylece ülkelerin demokratik yapıya sahip olup olmadığına dair bir analiz sunmaktadır. Bu endeksler farklı kuruluşlar tarafından oluşturulmakta, farklı notlar veya işaretlerde ifade edilmektedir. Mesela Türkiye örneği için demokrasi göstergesi olarak kullanılacak göstergelerden biri olan “Siyasi Sivil Özgürlükler Endeksi” Şekil 1’de gösterilmektedir.

Kaynak: V-Dem, 2023 (<https://www.v-dem.net/data/the-v-dem-dataset/> 20.08.2023)

Şekil 1: Türkiye’de Siyasi ve Sivil Özgürlükler Endeksi

Siyasi Sivil Özgürlükler Endeksi (political civil liberties index) İsveç merkezli bağımsız bir araştırma enstitüsü olan V-Dem tarafından hazırlanmakta ve toplumun ifade ve siyasi örgütlenme özgürlüklerinden ne derece yararlandığını göstermektedir (V-Dem, 2023). Endeks 0 ile 1 arasında değer almakta, 1 değeri tam özgürlüğü ifade ederken 0 değerine yaklaşıldıkça toplumdaki özgürlük düzeyinin düştüğü ve nihayet 0 değerinin toplumun özgür olmadığını gösterdiği belirtilmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ekonometrik olarak tahmin edilmesidir. Bunu yapabilmek için, demokrasiyi temsilen “siyasi ve sivil özgürlükler endeksi”, ekonomik büyümeyi temsilen de kişi başına gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) değişkenleri kullanılmaktadır. Bir ekonomik büyüme modeli tahmin edebilmek için kullanılan diğer bağımsız değişkenler ise sabit sermaye yatırımlarının (gross fixed capital formation) GSYİH içerisindeki payı ile dışa açıklık endeksi (openness- ihracat ile ithalatın toplamının GSYİH içerisindeki payı) değişkenleridir. İşgücü (labor) değişkeni olarak kullanılan toplam istihdam içerisinde 15-65 yaş arası çalışanların toplam istihdama oranı, tahminler içerisinde istatistiksel olarak anlamsız olmasından dolayı, modelden dışlandığının da belirtilmesi gerekmektedir. Birim kök testleri sonucunda, eşbütünlük ilişkisinin ölçülebilmesi için uygun model olarak gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (Autoregressive Distributed Lag – ARDL) yöntemiyle elde edilen sonuçlar, Türkiye’de demokrasinin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini göstermektedir.

Giriş bölümünün ardından çalışma, ilgili literatürü ele almaktadır. Literatür, kullanılan değişkenler, ekonometrik yöntemler ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi açısından yol gösterici bir özellik taşımaktadır. Sonraki bölümde ekonometrik kısım ele alınarak elde edilen tahmin sonuçları tartışılmakta ve sonuç ve önerilere değinilerek çalışmaya son hâli verilmektedir.

Literatür Taraması

Literatürde demokrasi ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen ampirik çalışmalardan bir kısmı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Literatür Taraması

Yazar	Dönem/Bölge	Değişkenler	Yöntem	Sonuç
Acemoğlu vd. (2019)	1960- 2010 175 Ülke	Freedom House Endeksi, Polity IV, GSYİH, Yatırım Oranı, Ticaret Oranı, Okullaşma, Vergi Gelirleri, Çocuk Ölümleri, Piyasa Reform İndeksi	GMM	Demokrasi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir nedensellik ilişkisi vardır.
Demirhan ve Demirhan (2019)	2010-2017 Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	Demokrasi endeksi, enflasyon, GSYH, İthalat, dışa açıklık oranı, kamu borç yükü	Panel Veri Modeli	Gelişmiş ülkelerde demokrasinin enflasyonu azaltıcı bir etkisi vardır. Az gelişmiş ülkelerde ise istatistiksel olarak anlamsızdır.
Jacob ve Osang (2018)	1961-2010 160 Ülke	Freedom House, Polity IV, Polity II, Ekonomik Özgürlükler, Seçmen sayısı, M2, GSYİH, Rejim İstikrarsızlığı, Dış Ticaret Oranı, Enflasyon, Kamu Harcamaları	GMM	Kamu kurumlarının kalitesi ve siyasi istikrarın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi vardır. Demokrasi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.
Koçak ve Uzay (2017)	1975-2014 Türkiye	Demokrasi Endeksi, GSYİH, işgücü, yatırımları sermaye ve ticaret hacmi	Johansen ve Maki Stock ve Watson (1993)	Demokrasi ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. İşgücü, sermaye, demokrasi gibi faktörler arasında uzun dönemde denge ilişkisi tespit edilmiştir.
Şahin (2017)	1995-2015 Geçiş ekonomileri	GSYH, politik haklar ve sivil özgürlükler endekslerinin ortalaması ile elde edilmiştir	Panel Veri Analizi	Uzun dönemde demokrasi ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Demokratik gelişmeler ekonomik büyümeyi teşvik ederken, ekonomik büyüme de

				demokrasiyi pozitif olarak etkilemektedir.
Acaravcı ve Erdoğan (2015)	1984-2012 Türkiye	Demokratik hesap verilebilirlik, kişi başına gelir, dışa açıklık oranı	ARDL ve Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik büyümenin, demokrasi üzerinde olumlu etkisi vardır. Dışa açıklık oranının artması demokrasiyi olumsuz etkilemektedir. Ekonomik büyümeden demokrasiye doğru nedensellik ilişkisi vardır. Demokrasinden ve dışa açıklık artış hızından ekonomik büyümeye doğru uzun dönemli nedensellik ilişkisi vardır.
Acaravcı vd. (2015)	1999-2012 Mena Ülkeleri	Politik Risk Göstergeleri, İnternet Kullanımı, GSYH, Dışa Açıklık Oranı,	Panel Veri Analizi	Demokratik gelişmelerin, ekonomik gelişmeyi negatif yönde etkilemektedir.
Hayaloğlu (2015)	1990-2012 Mint Ülkeleri	Demokrasi Endeksi, Polity IV endeksi, Enflasyon, Dışa Açıklık Oranı, Özel Sektöre verilen krediler	Panel veri analizi	Demokrasi, ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkı sağlamaktadır.
Saatcioğlu ve Karaca (2015)	1960-2010 162 Ülke	Freedom House Endeksi, Polity IV, GSYH, Nüfus, Eğitim, Kentleşme Oranı	GMM	İktisadi kalkınma demokrasiyi uzun dönemde olumlu olarak etkilemektedir.
Bilecen ve Kibis (2012)	1980-2010 Türkiye	Polity IV Endeksi, GSYİH	Johansen Eşbütünleşme	Demokrasi ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki vardır.
Beşkaya ve Manan (2009)	1970-2005 Türkiye	Politik ve sivil özgürlükler endeksi, GSYH, İşgücü, Yatırımlar, İhracat	Zaman Serileri Analizi	Demokrasinin gelişmesi ekonomik büyümeye olumlu yansımaktadır.
Rodrik (2000)	1970-1989 90 Ülke	Polity IV, GSYİH, Tüketim, Yatırım	Panel Regresyon Analizi	Demokrasinin gelişmesi ekonomik büyümeye olumlu yansımaktadır.
Minier (1998)	1960-1985	Demokrasi Endeksi, Okuryazarlık Oranı, Ortaöğretim Oranı, GSYİH, Yatırım Oranı, Nüfus Artışı,	Panel Regresyon Analizi	Demokratikleşen ülkelerin benzer daha hızlı büyürken, demokrasi seviyesi düşen ülkeler karşılaştırılan ülkelerden daha yavaş büyümektedir.
Barro (1996)	1960-1990 100 Ülke	Demokrasi Endeksi, Hukukun Üstünlüğü Endeksi, GSYH, Okullaşma ve doğurganlık Oranı, Beşeri sermaye	Panel Regresyon Analizi	Demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki zayıf ve negatiftir.
Abrams ve Lewis (1995)	1968-1987 90 Ülke	Humana Endeksi (1986), Gastil Endeksi, GSYİH,	Panel Veri Analizi	Demokrasi ve özgürlüklerin gelişmesi ekonomik büyümeyi artırmaktadır.
Helliwell (1994)	1960-1985 125 Ülke	Bollen Endeksi, Gastil Endeksi, GDP, Yatırımlar, Okullaşma Oranı	Panel Veri Analizi	Demokrasinin büyümeye pozitif etkisi, eğitim ve yatırım gibi faktörlere göre değişmektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Giriş bölümündeki tartışmalar ve literatürden elde edilen bilgi birikimi, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide birbirinden farklı sonuçlar elde edildiğini göstermektedir. Farklı dönemlerde farklı ülke ya da ülke grupları için yapılan çeşitli ekonometrik yöntemler çerçevesindeki araştırmalar hem teorik hem de ampirik çalışmalarla sonuçlandırılmıştır. Ancak, bu ilişkinin karmaşıklığı ve her ülkenin kendine has koşulları, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi daha detaylı bir şekilde incelemeyi gerektirmektedir.

Ampirik Analiz

Ampirik analiz üç aşamadan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veri seti ve ampirik yöntem tanıtıldıktan sonra ampirik bulgular değerlendirilecektir.

Veri Seti

Türkiye’de demokrasi ile ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi için 1973-2022 dönemi için yıllık verilerden yararlanılmaktadır. Konuyla ilgili literatür ele alındıktan sonra tahmin edilecek ekonometrik model şöyledir:

$$\text{Ekonomik Büyüme} = f(\text{demokrasi değişkeni}, \text{gayri safi sabit sermaye}, \text{dışa açıklık})$$

Ekonometrik tahminler yapılmadan önce değişkenlerin logaritması alınarak tam logaritmik denklem kurulmuştur. Ekonomik büyüme değişkeni LGDP, gayri safi sabit sermaye oluşumu LGFC, dışa açıklık oranı LOPEN ve demokrasi değişkeni ise LDEM olarak temsil edilmektedir. Çalışmada demokrasiyi temsil eden değişken V-Dem Araştırma Enstitüsünden elde edilmiştir (V-Dem, 2023). GSYİH, gayri safi sabit sermaye oluşumu ve dışa açıklık oranı değişkenleri ise Dünya Bankası WDI (World development indicators) (Dünya Bankası, 2023) istatistiklerinden elde edilmiştir. Değişkenlerin logaritmik dönüşümleri yapıldıktan sonra model Denklem (1)’deki gibi kurulmuştur.

$$LGDP = f(LDEM, LGFC, LOPEN) \quad (1)$$

Ampirik Yöntem

Eşbütünleşme analizlerinin temel bir kısıtlaması, incelenen değişkenlerin aynı bütünleşme derecesine sahip olmaları gerekliliğidir. Önceleri, değişkenlerin farklı entegrasyon seviyelerinde olmaları hâlinde eşbütünleşme tahminleri yapılamamaktaydı. Ancak Pesaran vd. (1996) tarafından ortaya konulan ARDL yaklaşımı, bu kısıtlamayı ortadan kaldırarak farklı bütünleşme derecelerine sahip değişkenler arasında eşbütünleşmeyi test etmeye olanak tanımıştır (Bahmani-Oskooee ve Chi Wing Ng, 2002). Pesaran’ın öncülük ettiği çeşitli çalışmalarla geliştirilen bu yaklaşım, eşbütünleşme analizlerinde yaygın olarak tercih edilmektedir. Özellikle Pesaran ve Pesaran (1997), Pesaran ve Smith (1998), Pesaran ve Shin (1999), ve Pesaran vd. (2001) uygulamalı çalışmalar bu konudaki öncü çalışmalar olarak kullanılmaktadır.

$$\Delta Y_t = \Psi_0 + \sum_{i=0}^m \Psi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \Psi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \sum_{i=0}^m \Psi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \xi_1 Y_{t-1} + \xi_2 Y_{1t-1} + \xi_k Y_{kt-1} + U_t \quad (2)$$

ARDL modeli, en küçük kareler metoduna dayanarak çalışır ve bir birim kök testi sonuçlarına ihtiyaç duymaz. Bu modelin avantajı, I(1) veya I(0) gibi birim kök derecelerinin sınıflandırmasına ihtiyaç duymamasıdır (Esen vd. 2012, s. 256). Ancak değişkenlerin ikinci dereceden ya da daha yüksek dereceden bütünleşik oldukları durumlarda ARDL uygulanamamaktadır (Çağlayan, 2006, s. 428). Ayrıca, küçük örneklem büyüklüklerine de uygulanabilirliği (Kamaruddin ve Jusoff, 2009) bu modeli diğerlerinden ayıran bir başka özelliğidir.

$$H_0 = \xi_1 = \xi_2 = \dots = \xi_k = 0 \quad \text{Eşbütünleşme yoktur.}$$

$$H_0 = \xi_1 \neq \xi_2 \neq \dots \neq \xi_k \neq 0 \quad \text{Eşbütünleşme vardır.}$$

$$Y_t = \Psi_0 + \sum_{i=0}^m \Psi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \Psi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \sum_{i=0}^r \Psi_{ki} \Delta X_{kt-i} + U_t \quad (3)$$

ARDL eşbütünleşme metodolojisinin izlediği sınır testi denklemi, değişkenlerin farklarını ve gecikmelerini temel almaktadır. Modeldeki eşbütünleşmenin varlığını belirlemek için öncelikle uygun gecikme uzunluğunun seçilmesi gerekmektedir. Bu seçimde Akaike ve

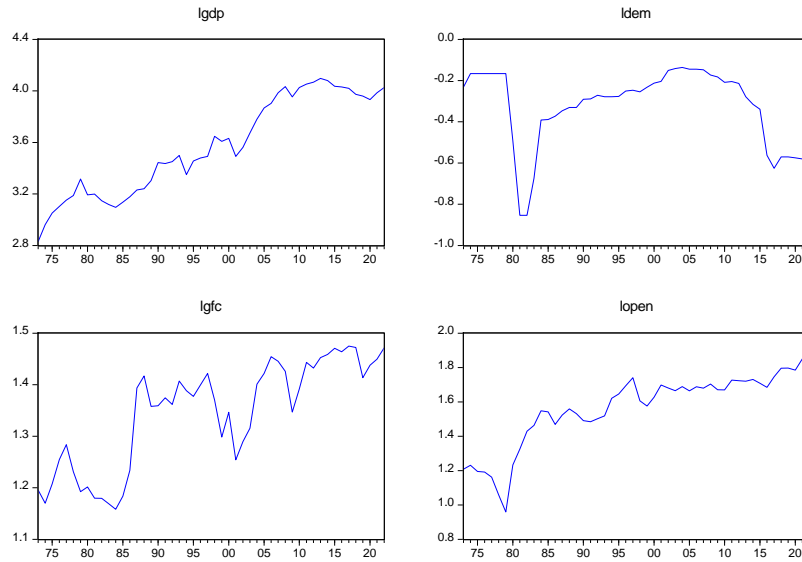
Schwarz bilgi kriterleri gibi bilgi kriterlerinden sıkça yararlanılmaktadır. Sınır testinden sonra, uzun dönemli ilişkileri inceleyen ARDL modeli formüle edilir.

$$\Delta Y_t = \Psi_0 + \sum_{i=0}^m \Psi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \Psi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \sum_{i=0}^r \Psi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \mu ec m_{t-i} + U_t \quad (4)$$

Uzun dönemli ilişkilerin tespit edilmesinin ardından kısa dönemli ilişkiler için bir model tahmin edilir. Bu modelde, uzun dönem ilişkinin kalıntıları olan bir hata düzeltme terimi eklenir. Bu terimin katsayısı, kısa dönemli dengesizliklerin uzun dönemde ne kadarının düzeleceğini belirtmektedir.

Ampirik Bulgular

Çalışmada kullanılan değişkenlerin 1973-2022 yılları arasındaki genel seyri Şekil 2'deki grafiklerde görülmektedir. ARDL modelleme sürecinin ilk adımı, uygun gecikme uzunluğunun tespit edilmesidir. Bu doğrultuda, değişkenlerin farklı gecikme kombinasyonları üzerinden değerlendirilmesi yapılarak Akaike bilgi kriteri temel alındığında optimum değeri veren modelin tercih edilmesi esastır. En uygun model olarak ARDL (1, 0, 2, 2) modeli en uygun model olarak seçilmiştir.

Şekil 2: Değişkenlerin Grafikselsel gösterimi

Çalışmada kullanılan değişkenlerin şekil açısından incelenmesi LGDP, LGFC ve LOPEN serilerinin artış trendine sahip olduğunu dolayısıyla ekonometrik modele trend değişkeninin eklenebileceğini işaret etmektedir. Bir ekonometrik modele trend değişkeninin eklenmesiyle modele dahil edilmeyen ihmal edilmiş diğer değişkenlerinde bağımlı değişken üzerindeki etkisi yakalanmaya çalışılmıştır (De Vita vd., 2006, s. 3455). ARDL sınır testi sonuçları Tablo 3'de sunulmaktadır. Analiz sonuçlarına göre model için hesaplanan F istatistiğinin I(1) üst kritik değerinden %5 anlamlılık düzeyinde daha yüksek olduğu ve çalışmada kullanılan LGDP, LDEM, LGFC ve LOPEN değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin var olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3: Sınır Testi Sonuçları

Model	Optimum gecikme uzunluğu	F-İst.	
$GDP = f(DEM, GFC, OPEN)$	(1, 0, 2, 2)	3.809**	
Kritik değerler			
	%1	%5	%10
I(0)	3.65	2.79	2.37
I(1)	4.66	3.67	3.20

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı temsil etmektedir.

ARDL modeli tahmini sonucundan elde edilen uzun dönemli ilişkinin varlığının gösterilmesinin ardından, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki hem kısa hem de uzun dönemli etkilerine dair katsayı değerleri Tablo 4'te sunulmaktadır. Diagnostik test sonuçları, seçilen modelin hata terimlerinin normal bir dağılıma (Jarque-Bera Testi) uyduğunu, hata terimlerinin sabit varyanslı (White Testi) olduğunu, modelin uygun bir fonksiyonel formda (Ramsey Reset Testi) olduğunu ve otokorelasyon sorununun (Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık Testi) olmadığını teyit etmektedir.

Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene olan etkilerini temsil eden kısa ve uzun dönemli katsayılarının istatistiksel olarak ne kadar güvenilir olduğunu belirlemek amacıyla yapılan ön testler, ilgili varsayımların karşılandığını göstermektedir. Bu doğrulamaların ardından Tablo 4'te sunulan ARDL yöntemiyle elde edilen kısa ve uzun dönem katsayılarına detaylı bir şekilde yorumlanabilir. ARDL kısa dönem sonuçlarına göre, LDEM değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır. LGFC değişkeninin ise LGDP değişkenini pozitif etkilediği görülmektedir. Modele kontrol değişkeni olarak eklenen, LOPEN değişkeninin ise LGDP değişkenini negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan elde edilen bilgi, demokrasi ile ilgili değerlerin kısa dönem için ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmadığını şeklinde yorumlanabilecektir.

Tablo 4: ARDL Katsayı Tahmini Sonuçları

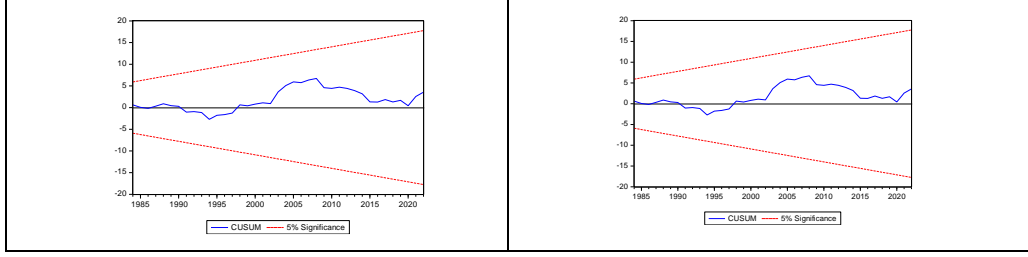
Değişkenler	Katsayı	Olasılık değeri
Kısa dönem		
LDEM	0.050	0.519
LGFC	0.718***	0.000
LOPEN	-0.622***	0.000
ECT(-1)	-0.061***	0.000
Uzun dönem		
LDEM	0.521*	0.056
LGFC	3.587**	0.026
LOPEN	-0.812*	0.059
Teşhis testleri		
Otokorelasyon	0.134	0.874
Normallik	0.235	0.888
Modelin Doğruluğu	1.005	0.322
Sabit Varyans	0.060	0.807
Modelin İstikrarlılığı		
CUSUM	İstikrarlı	İstikrarlı
CUSUMQ	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerinde istatistiki anlamlılığı göstermektedir.

Hata düzeltme modeline dayanan kısa dönemli eşbütünleşme ilişkisi, ARDL (1, 0, 2, 2) modeli ile elde edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 4'de sunulmuştur. Hata düzeltme modeline ait katsayının beklendiği gibi negatif ve anlamlıdır. Buradan da ortaya çıkan bir şokun etkisinin uzun dönemde ortadan kalkacağını göstermektedir. Hata düzeltme modeline ait katsayının -0.061 olarak bulunması ortaya çıkacak bir şokun etkisinin ilk yılda % 6.1 gibi bir hızla düzeltileceğini göstermektedir. Özet olarak, bu bulgular kısa dönemde gözlenen dengesizliklerin uzun dönemde dengeye doğru evrildiğini, fakat bu adaptasyon sürecinin yavaş ilerlediğini göstermektedir.

Bununla birlikte, katsayıların zaman içindeki istikrarını değerlendiren CUSUM ve CUSUMQ test sonuçları Şekil 3'te ayrıca gösterilmektedir. Bu testlerin sonuçlarına istinaden, model katsayılarının belirli bir dönemde istikrarlı bir yapıda oldukları belirlenmiştir. Şekil 3'te CUSUM ve CUSUMSQ istatistiklerinin %5 anlamlılık düzeyindeki kritik sınırlar arasında yer aldığı görülmektedir. Bu, ARDL modelinin katsayılarının istikrarını teyit etmektedir. CUSUM

ve CUSUMQ grafiklerinin detaylı incelemesi, analizde dikkate alınan değişkenlerle ilgili herhangi bir yapısal kırılmanın bulunmadığına işaret etmektedir.

Şekil 3: CUSUM ve CUSUMQ Testi Sonuçları

ARDL sınır testi uzun dönem sonuçlarına bakıldığında ise öncelikle LDEM değişkeninin LGDP değişkenini pozitif etkilediği görülmektedir. Elde edilen katsayılar, demokratik gelişmelerdeki yüzde 1'lik artışın ekonomik büyümeyi yüzde 0.521 arttırdığını göstermektedir. Öte yandan uzun dönemde, LGFC değişkeninin, LGDP değişkenini pozitif etkilediği görülürken, LOPEN değişkeninin ise büyüme üzerinde negatif bir eğilim gösterdiği anlaşılmaktadır. Teknik olarak bu sonuçların ekonomik teori açısından yorumlanması yerine modelde yer alan demokrasi değişkeninin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Uzun dönem katsayılarının hepsinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, bir ekonomik büyüme modeli aracılığıyla Türkiye'de demokrasinin ekonomik büyümeye olan etkisini 1973-2022 dönemi verileriyle ve zaman serileri ekonometrisini kullanarak ARDL yöntemi yardımıyla tahmin etmiştir. Buna göre, kısa dönemde, demokrasiyi temsil eden değişkenin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ama uzun dönemde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Acemoglu vd. (2019) çalışmasında da olduğu gibi, uzun dönemde demokrasi ile birlikte şeffaflık, hukukun üstünlüğü, yönetime geniş kitlelerin katılması gibi kurumsal kaliteyi artıran faktörlerin ekonomik büyümeyi artırmada etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, ekonomik büyüme üzerinde etkili olabilecek makroekonomik değişkenlerin yanı sıra demokratik eğilimlerin geliştirilmesinin de Türkiye ekonomisinin büyümesi bağlamında önemli olduğu sonucu çıkarılabilir.

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlü olmasıyla birlikte Türkiye'de demokrasinin gelişmesinin ekonomik büyümeye katkısı için bir dizi iyileştirmelere gidilebilir. Birçok önlem ve stratejinin birlikte kullanılmasının önemli olduğu bu süreçte şu temel argümanlardan tartışılabilir: Öncelikle hukukun üstünlüğü güçlendirilebilir. Bu durum ülkenin yatırımcı güveni kazanması ile sonuçlanabilir ve ekonomik büyüme bundan olumlu etkilenebilir. Bağımsız bir yargı sistemi oluşturulabilir. Bu durum, yatırımcıların sözleşmelerini güvence altına alarak ve yasaların adil bir şekilde uygulanmasını sağlayarak yatırımcılar üzerinden büyümeyi olumlu etkileyebilir. Siyasi yönetim ve kamu kurumlarının şeffaflık ve hesap verilebilirliğinin artırılması sağlanabilir. Bütçe vb. gibi göstergelerde şeffaflık, ekonomik aktörlerinin güvenini sağlayarak ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına neden olarak ekonomik aktiviteyi ve büyümeyi olumlu etkileyebilir. Yolsuzlukla mücadele edilebilir. Bu durum iş dünyasının üretim için daha adil bir ortama kavuşmasına neden olarak üretimin artırılmasını motive edebilir. Sosyal uyum ve katılımın özendirilmesi sağlanabilir. Demokrasinin bir parçası olarak toplumun farklı kesimlerinin katılımını teşvik etmek, ekonomik büyümeyi daha kapsayıcı hâle getirebilir. Son olarak da, demokrasinin geliştirilebilmesi adına, diğer demokratik ülkelerle olan işbirliklerinin

geliştirilmesi üzerine politikalar oluşturulabilir. Bu tür gelişmeler yatırım, teknoloji transferi ve ticaret açısından fırsatların artmasına sebep olarak ekonomik büyümeyi arttırabilir.

Kaynakça

- Abrams, B. A. ve Lewis, K. A. (1995). Cultural and institutional determinants of economic growth: A cross-section analysis. *Public Choice*, 83, 273-289.
- Acaravcı, A. ve Erdoğan, S. (2015). Türkiye’de demokrasi, reel gelir ve dışa açıklık arasındaki uzun dönemli ve nedensel ilişkiler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (31), 358-370.
- Acaravcı, A., Bozkurt, C. ve Erdoğan, S. (2015). MENA ülkelerinde demokrasi ekonomik büyüme ilişkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3 (4), 119-129.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., Yared, P. (2008). Income and democracy. *American Economic Review*, 98 (3), 808-842.
- Acemoglu, D., Naidu, S., Restrepo, P., Robinson, J. A. (2019). Democracy does cause growth. *Journal of Political Economy*, 127 (1), 47-100.
- Bahmani-Oskooee, M. ve Chi Wing N. R. (2002). Long-run demand for money in Hong Kong: An application of the ARDL model. *International Journal of Business and Economics*, 1 (2), 147-155.
- Barro, R. J. (1996). Democracy and growth. *Journal of Economic Growth*, 1 (1), 1-27.
- Berkes, N. (1998). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beşkaya, A. ve Manan, Ö. (2012). Ekonomik özgürlükler ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin zaman serileri ile analizi: Türkiye örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5 (10), 47-76.
- Bhagwati, J. N. (2002). Democracy and development: Cruel dilemma or symbiotic relationship?. *Review of Development Economics*, 6 (2), 151-162.
- Bilecen, H. ve Kibis, E. Y. (2012). Economic growth and democracy in Turkey. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10 (20), 137-155.
- Boix, C. ve Stokes, S. C. (2003). Endogenous democratization. *World Politics*, 55 (4), 517-549.
- Çağlayan, E. (2006). Enflasyon, faiz oranı ve büyümenin yurtiçi tasarruflar üzerindeki etkileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11 (1), 423-438.
- De Vita, G., Endersen, K. ve Hunt, L. C. (2006). An empirical analysis of energy demand in namibia. *Energy Policy*, 34 (18), 3447-3463.
- Demirhan, B. ve Demirhan E. (2019). Gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklara göre demokrasinin enflasyon üzerindeki etkisi: Bir panel veri analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11 (21), 463-471.
- Dünya Bankası (WDI). (2023). World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-developmentindicators#>, Erişim Tarihi: 30.07.2023.
- Esen, E., Yıldırım, S. ve Kostakoğlu, F. (2012). Feldstein-horioka hipotezinin Türkiye ekonomisi için sınanması: ARDL modeli uygulaması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 251-267.
- Gerring, J., Bond, P., Barndt, W. T., Moreno, C. (2005). Democracy and economic growth: A historical perspective. *World Politics*, 57 (3), 323-364.
- Hayaloğlu, P. (2015). MINT ülkelerinde demokrasi ekonomik büyümeyi nasıl etkilemektedir?. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1 (1), 17-29.
- Helliwell, J. F. (1994). Empirical linkages between democracy and economic growth. *British Journal of Political Science*, 24 (2), 225-248.
- Inglehart, R. ve Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.

-
- Jacob, J. A. ve Osang, T. (2018). Democracy and growth: A dynamic panel data study, *The Singapore Economic Review*, 65(1), 1-36.
- Kamaruddin, R. ve Jusoff, K. (2009). An ardl approach in food and beverages industry growth process in Malaysia. *International Business Research*, 2 (3), 98-107.
- Koçak, E. ve Uzay, N. (2017). Türkiye’de demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisi: Ampirik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *Yönetim ve Ekonomi* 24 (3), 705-723.
- Lipset, S. M. (1959). Some social requisities of democracy: Economic development and political development. *American Political Science Review*, 53 (1), 69-105.
- Minier, J. A. (1998). Democracy and growth: Alternative approaches, *Journal of Economic Growth* 3 (3), 241-266.
- Olson, M. (1993). Dictatorship, democracy, and development. *American Political Science Review*, 87 (3), 567-576.
- Papaioannou, E. ve Siourounis, G. (2008). Democratisation and growth. *The Economic Journal*, 118 (532), 1520-1551.
- Persson, T. ve Tabellini, G. (2006). Democracy and development: The devil in the details. *American Economic Review*, 96 (2), 319-324.
- Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (1999). An autoregressive distributed lag modelling approach to cointegration analysis. <http://www.econ.cam.ac.uk/faculty/pesaran/ardl.pdf>, (Erişim: 29.08.2023).
- Pesaran, M. H. ve Smith, R. (1998). Structural analysis of cointegrating vars. *Journal of Economic Survey*, 12 (5), 471-505.
- Pesaran, M. H., Shin Y. ve Smith R. (1996). Testing for the existence of a long-run relationship. *University of Cambridge, DAE Working Paper*, 9622.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationship. *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), 289-326.
- Pesaran, M. H., ve Pesaran, B. (1997). *Working with microfit 4.0: Interactive econometric analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Przeworski, A. ve Limongi, F. (1993). Political regimes and economic growth. *Journal of Economic Perspectives*, 7 (3), 51-69.
- Rivera-Batiz, F. L. (2002). Democracy, governance, and economic growth: theory and evidence. *Review of Development Economics*, 6 (2), 225-247.
- Rodrik, D. (1999). Democracies pay higher wages. *The Quarterly Journal of Economics*, 114 (3), 707-738.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for high quality growth: What they are and how to acquire them. *Studies in Comparative International Development*, 35 (3), 3-31.
- Rodrik, D. ve Wacziarg, R. (2005). Do democratic transitions produce bad economic outcomes?. *American Economic Review*, 95 (2), 50-55.
- Saatcioğlu, C. ve Karaca, O. (2015). İktisadi kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisi: Panel veri analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (4), 775-796.
- Schmitter, P. ve Karl, T. (1970). What democracy is...and is not. *Journal of Democracy*, 2 (3), 75-88.
- Sen, A. (1999). Democracy as a universal value. *Journal of Democracy*, 10 (3), 3-17.
- Şahin, D. (2017). Geçiş ekonomilerinde demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel veri analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 45-57.
- Uyar, H. (2020). Türkiye’de askeri darbeler ve nedenleri üzerine bir analiz denemesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XX/Özel Sayı, 77-96.
- V-Dem, (2023). V-Dem Enstitüsü, <https://www.v-dem.net/data/the-v-dem-dataset/> Erişim Tarihi: 20.08.2023.
-

Yolcu, T. (2019). Türkiye’de siyasal kültür ve siyasal liderlik anlayışının temelleri üzerine bir değerlendirme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 93-106.
